

Dr. Alphons van Dijk

Desiderius Erasmus Roterodami, geboren *omstreeks* 1466.

Die naam klinkt best goed, vindt u niet, voor iemand die onwettig geboren is, een bastaard. Misschien is daarom mijn geboortedatum nergens te vinden. Mijn ouders konden niet trouwen. Mijn vader was een katholiek priester in Gouda die met zijn huishoudster twee kinderen kreeg. Om mij zonder schande ter wereld te brengen is mijn moeder kort naar Rotterdam verhuisd. Daar ben ik geboren. Van die plaats wil ik overigens niets weten, het was in die tijd eerder een moddergat. Mijn vader gaf me de naam Erasmus, naar een in die contreien populaire heilige. In de rk. kerk moet je altijd naar een heilige vernoemd worden.

Ik noem mezelf graag Desiderius, van het Latijnse *desiderare*= *verlangen*. Ik zeg maar gewoon omdat ik altijd heb verlangd naar kennis en wijsheid. Status, je laten voorstaan op je positie en gewichtig doen, leidt maar tot dikdoenerij, pronkzucht en streven naar macht. Daar heb ik een enorme hekel aan. Ik heb er zelfs een boekje over geschreven: *Laus Stultitiae, Lof der Zotheid*. Het is mijn meest bekende boek geworden. Je moet kunnen lachen om de domheid van ons mensen, of het nu nonnen, paters of wereldlijke dames en heren gaat. Eigenlijk wij mensen allemaal. Ik bekijk de wereld graag een beetje van een afstand. Ik ben met hart en ziel een student, geleerde, wetenschapper. Door studie en kennis kan een mens zich ontplooiën en leren zijn driften en opwinding een beetje te temmen. Door kennis en wijsheid en de kunsten kunnen mensen elkaar ontmoeten. In een van mijn vele publicaties heb ik eens een wijze spreuk geschreven: “*Geen dompig kerkerhol noch ijzeren ketenen kunnen ooit de kracht van de geest in boeien slaan*”.

Mijn onwettige geboorte knaagde wel aan me. Ik denk daarom graag dat mijn moeder echt naar me heeft verlangd, zoals ikzelf naar wijsheid, Vrouwe Wijsheid, Sapientia, heb verlangd; Desiderius, *de verlangde en verlangende*!! Ik was dan ook best blij dat de paus me omstreeks mijn 50ste met een pennenstreek alsnog verlost heeft van dat odium van onwettigheid. Zijn pausen toch ergens goed voor! Als het nu ook nog eens vrome, wijze en bescheiden levende mannen waren, een beetje in de navolging van Christus!!

Ik had blijkbaar een helder koppie want ik mocht van mijn vader naar de Latijnse school, eerst in Gouda, daarna in Utrecht en vooral in Deventer, bij de Broeders van het Gemene Leven, volgelingen van Geert Groote, de stichter van de Moderne Devotie, die pleitte voor een eenvoudig leven van sociale betrokkenheid en contemplatie. Ik denk dat ik hierdoor stevig gevormd ben geweest.

In Deventer leerde ik ook Rudie de Boer kennen. Kent u hem? Zal wel niet ! Maar als ik zijn naam in het Latijn vertaal kent u hem wellicht wel, Rudolph Agricola, een van de bekendste Nederlandse humanisten van die tijd, een indrukwekkend geleerde. Zo zie je maar, een beetje dik doen mag misschien wel, alle bestudeerde mensen in mijn tijd spraken immers Latijn. Ikzelf dacht na enkele jaren studie gewoon in het

Latijn. Dat is helemaal niet zo bijzonder hoor. De intellectuelen van mijn tijd spraken allen Latijn, de term *intellectueel* komt zelf ook uit die taal.

En toen kreeg ik ook nog de gelegenheid Grieks te studeren, een unicum in die tijd. De kennis daarvan was tot kort daarvoor verstopt in een aantal handschriften die lagen te verstoffen in bibliotheken. De kerk had de Bijbelvertaling in het Latijn, de zogenaamde Vulgaat van kerkvader Hieronymus uit de 4^e eeuw, bijna heilig verklaard, alsof God zelf de tekst zo ongeveer in het Latijn geopenbaard had. Terwijl het Nieuwe Testament toch in het Grieks tot ons is gekomen. Ik begon te ontdekken dat er op die Latijnse tekst best wat aan te merken is als je eenmaal de Griekse handschriften hebt bestudeerd.

Maar daarvoor al moest ik uit Deventer vluchten voor de pest. Ik studeerde verder in 's Hertogenbosch. Mijn voogden vonden dat ik monnik moest worden, ik trad in in een klooster in Gouda. Ik had best wat met dat kloosterleven, het is bedoeld voor een eenvoudige en bescheiden levensstijl. Maar aan al die pietluttige regeltjes had ik de pest, die beknotten de geest op een autoritaire manier, ze maken een mens die zich wil ontplooiën juist onvrij. Jezus zei toch ook dat de Wet er is voor de mens en de mens niet voor de Wet. Ik heb in de loop van mijn leven dan ook verscheidene malen de vrijheid genomen verzoeken van mijn oversten te weigeren.

Omstreeks mijn 25ste levensjaar werd ik in Utrecht priester gewijd. Ik werd dus echt een geestelijk mens, wat ook mijn hele leven mijn bedoeling is gebleven. Dat had als voordeel dat ik heerlijk kon studeren. En gelukkig kreeg ik al na enkele jaren dispensatie van mijn priesterlijke taken als bijv. het opdragen van de Heilige Mis. Toch best aardig van de paus! Zo kon ik nog meer studeren en reizen. Met ritualisme heb ik niet zoveel.

Ik wil overigens graag opmerken dat u nergens zult kunnen lezen dat ik veel met vrouwen heb opgehad, ik heb geen 'aardje naar mijn vaartje'. De twee vrouwen in mijn leven heb ik al genoemd, Vrouwe Zotheid (*Stultitia*) en Vrouwe Wijsheid (*Sapientia*), echt geestelijke vrouwen dus.

Ik mocht in Parijs gaan studeren. Daar leerde ik een vorm van scholastiek denken kennen die zich uitputte in spitsvondigheden. Ik vond dat een dergelijk rationalistisch gepriegel weinig te maken had met de eenvoud van de Evangelien, denkt u maar eens aan de Bergrede. Theologie zonder hart is dodelijk.

Ik reisde liever naar Engeland, waar ik de befaamde humanist Thomas Morus leerde kennen, de schrijver van het beroemde boek *Utopia*. We bleken gelijkgestemde geesten te zijn; de kennis van de Griekse en Latijnse literatuur en filosofie heeft ons veel wijsheid gebracht. We streefden beiden naar zoiets als een *bijbels humanisme*, waarin christendom en humanisme konden samensmelten. Onder humanisme versta ik dan in de geest van mijn tijd de scholing in wijsheid en in de literatuur die men opdoet door de studie van de Antieken.

In 1516 had ik al een boek geschreven over de opvoeding van een christelijke vorst, voor de jonge Karel V. Daarin heb ik betoogd dat de mens een vrij wezen is en dat een vorst niet tiranniek mag heersen en zijn onderdanen als slaven behandelen.

In 1517 schreef ik het werk *De Klacht van de vrede*. Daarin stelde ik de vraag hoe het toch komt dat Duitsers overhoop liggen met de Fransen, die weer met de Spanjaarden en zo maar door. Waarom bestrijden mensen elkaar alleen omdat de ander een andere naam en andere leefgewoontes heeft? Waarom zijn mensen niet welwillend gestemd tegenover hun medemensen? Juist christenen zouden dat toch moeten doen? Steeds weer ben ik gefascineerd door een eenvoudige levensstijl; een goed gesprek doet meer dan bekvechten ! Ik heb mijn hele leven voor vredelievendheid gepleit. Toch ben ik in mijn laatste jaren wat gaan twijfelen. De islamitische Turken bedreigden Oost-Europa en waren al in de buurt van Wenen. Misschien moet de christenheid toch worden verdedigd.

Ik bestudeerde alle destijds bekende Griekse handschriften van het Nieuwe Testament en bracht uiteindelijk een hele nieuwe bewerking daarvan uit, die ik ook in het Latijn vertaalde. Het geheel werd in Basel bij de befaamde Frobenius gedrukt. Ik had die vertalingen toch vooral bedoeld om de openhartige studie van de Bijbel te bevorderen, misschien toch eerder onder geleerden dan voor het gewone volk. Je moet wel een open geest hebben en niet te snel je eigen problemen in een tekst menen te lezen, zoals ik Luther later zou verwijten. Je moet ieder boek en vooral de Bijbel als een geheel lezen en niet als een vindplaats van teksten waarmee je het eigen gelijk bevestigd ziet en anderen om de oren kunt slaan. Maar ja, de boekdrukkunst maakte mijn werk echter al spoedig zo populair dat ik er geen greep meer op had.

Ook Maarten Luther las mijn werk en vooral mijn Griekse en Latijnse Nieuwe Testament. Ik ben het in de kern geheel eens met wat hij in zijn Stellingen heeft geschreven. Aflaten en de handel daarin zijn geheel tegen de geest van het Evangelie. Die handel is volledig uit de hand gelopen, de intentie van nederigheid en boete doen is er niet meer in terug te vinden; God is geen boekhouder of fiscalist! Ook de verering van heiligen en van Maria is gewoon te gek geworden. En de kerkelijke hiërarchie is verworden tot een systeem van jagen op goedbetaalde baantjes. Als ze toch eens wat meer in de geest van Christus zouden willen leven!

Maar toen Luther de door mij bewerkte teksten ging vertalen in het Duits en dan ook nog een zeer *volks* soort Duits, --hij heeft zelf geschreven dat hij "dem Volk auf's Maul geschaut hat"-- vond ik dat toch te ver gaan. Eenvoudige mensen weten toch niet zomaar om te gaan met teksten die 15 eeuwen of meer oud zijn. Daarom heb ik in vele geschriften zoveel waarde gehecht aan een goede opvoeding en een brede scholing. En ook nog aan een beetje stijl, tafelmanieren. Redelijkheid en vreedzaamheid uiten zich in innerlijke en uiterlijke beschaving!

En wat Luther betreft: in het begin heb ik voor zijn ideeën gepleit. Radicale hervormingen waren en zijn echt nodig. Dat was al veel eerder mijn eigen visie. Maar hij moet geen gemakkelijk mens zijn geweest. Zijn brieven aan mij werden steeds

bozer en zijn taal venijniger. Op een gegeven moment heb ik zijn brieven maar niet meer beantwoord.

Ik vond ook dat de theologen veel meer de Joodse teksten zouden moeten bestuderen. Ze behoren nu eenmaal tot de erfenis van het christendom. Maar met de Joden zelf heb ik niet veel op. Ze hebben zich verstrikt in ritualisme en een overdaad aan regeltjes waardoor een intense vroomheid wordt gedood en van de weg van Christus wordt afgedwaald. Ik heb polemisch en sarcastisch over de Joden geschreven, ik ben sowieso graag een beetje sarcastisch, dat heeft u vast al gemerkt. Maar zo agressief als Luther over de Joden schreef, dat vond ik maar niets.

Ik sluit af. Door mijn Griekse en Latijnse Bijbelstudie, mijn lust en mijn leven, ben ik behoorlijk in de nesten geraakt. In Maarten Luther zag ik aanvankelijk een geestverwant, maar hij ging met mijn erfenis op de loop. Wat door mij en door hem bedoeld was als een hoognodige hervorming van het kerkelijk leven, van de kerkelijke structuren en de levenswijze van de geestelijken, werd een hervorming van het christelijk geloof zèlf. Ikzelf wilde de eenheid van de kerk bewaren, een zekere eenheid in het Europa van mijn tijd zag ik als een groot goed. Helaas is de verdeeldheid alleen maar toegenomen. Dat verwijt ik Luther... maar ook de paus!

Aan de andere kant vond de kerkelijke overheid dat ik de weg had bereid voor Luther. Men verdacht mij ervan eigenlijk op zijn hand te zijn. Men wilde dat ik hem zou veroordelen. Maar ik wil me niet aan één partij binden. In mijn laatste levensjaren ben ik voor de zekerheid maar gevluht uit Basel, waar ik graag bij goede vrienden verbleef. Ik voelde me veiliger in Freiburg.

Ik kan als geleerde nog steeds niet begrijpen hoe men de Latijnse Bijbelvertaling van Hieronymus uit de 4e eeuw, de Vulgaat tekst, na mijn dood weer in ere heeft hersteld. Mijn werken zijn later zelfs op de index beland, de lijst van verboden boeken. Het druist tegen alle intellectuele redelijkheid in als men kennis, die door intensieve en openhartige studie is verkregen, niet verwerkt maar juist tegenwerkt. Voor mij sluiten menselijke kennis en goddelijke wijsheid elkaar niet uit maar juist in! Hoewel de mens een ambivalent wezen is, zit er toch diep in hem een kern die op Christus is gericht; *anima naturaliter christiana*, leerde ik tijdens mijn studie theologie. Christus is voor mij vooral de *Doctor Coelestis*, de Hemelse Leraar en Wijze.

Daarom sluit ik af met de simpele melodie van het mij sinds mijn tijd als koorknaap zo vertrouwde gregoriaans, zoals dat op Pinksteren, het feest van de Geest, wordt gezongen:

“Spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc quod continet omnia scientiam habet vocis..... De Geest van de Heer vervulde heel de aarde...”

Heerlijk, Latijn!!!

Enne...u hebt vast wel begrepen dat ik de term Geest nogal breed opvat.